

խանի չթողուց դարձեալ հայ նախնին՝ բացարկներ ինչպէս :

Անցան օրեր և տարիներ , բոլորեցան դարադրութիւններ : Ահան Հայեր , անցան Հայեր , ծնան նաեւ նոր օրգիներ և աճեցան նոր հայրեր : Աշխատեցան բիւր եռանդեամբ այս Հայրեր , փայթ աւելեցան իւրեանց օրդուց կըսէլ ուղիւ պատասխաններ :

(Պատին աշխատեցաւ օր յառաջ , Հայն յետո մնաց իւր ընթացքէն դարիւ չափ , և միտք բերաւ նոցա միջոցն , սկսաւ ինքնին փայթ աւելեալ ձեռք բերելու պատուականը՝ որ իւր մէն հեռի էր :

Այս քաջութեան ընթացքին գիւցազունքն են երկու Հայեր , թէ և շատեր մասնակցեցան այս փառաւոր աշխատութեան : Ազգին համայն լըրութիւնը յնծութեամբ կողջագորէր այս փառաւոր աշխատութեան անդանդաղ ու քաջ մշակները , չկար հոյ ազգ մը որ արտառուէր : Վասն զի Հայուն համար սովիւ նոր էր , և բոլորովին նոր և գերազանց :

Պատմութեան նկարագրութիւնը լսող արդի Հայ սրտերն անգամ զիւրենք նոյն աւուր յնծութեան մէջ ըլլալ կը կարծեն արդեօք , թէ և նը կարագիրը շատ տկար ալ ըլլայ :

Ղշմարիտ այլը Հաշխատեցան , իւրեանց ըզձիցը կատարելութեամբը Ատուածային պարգեւ ընդունելին և իւրեանց օրդուց և ապագայ հաւաք սերնդեան կատարեալ լեզուին ամենայարմար տառերն յօրինելին :

Այս գիւցաղն Հարց անունները ամեն Հայ անհատի օրաին մէջ սակի տառերով գրօշմուած , Հայաստանի մէջ նոյն դարն սակիացուցին :

Այս անունները մինչեւ ցարդ գրօշմուած են Հայ սրտերու մէջ սակի տառերով , Սահակ և Մեսրոպ Հայ

կական գարութեան ամենապերճ գիւցաղուններու անունները :

Այս անուններուն ինչ հեռու կը գրօշմուի նաեւ վրասնապարս աւաններ , որ արդիւնաւոր ընել գիւցաւ երկու մշակաց աննման աշխատութիւնը :

Յոս օրում եւս տկար և ոչ կատարելալ ճարտարախօս գովաբան , այս գիւցաղանց նկարագիրն լսող իմովսանն ընելէ ետքը , ներքողի յօրինումը կը թողում խրաքանչիւր լսող տկանջայ :

1870 Յուլի 2	Թագաւոր Գրիգորեան
Երեսօտէմ	Արքիեպիսկոպոսէցի
Իշխան Ս. Յակոբ	Աշխ. Ժառանգ
Բեանց :	Վարժարանի :

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻ Ս. ՀԱՅՐ ԵՒ ԱՐԴԱՅ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԵՐ

Սարգիս թեան մէջ մէկ գովելի և աստուածաճաճաց սովորութիւն կամ պարտաւորութիւն մը կայ , այս ինքն՝ մարդիկ երբ իրենց նեղութեան ժամանակ մէկէ մը օգնութիւն գրաւեն , կամ աւելի պարզ լսեմը , երբ իրենց քողցած ժամանակը մէկը պաւտաւ մը հայ տայ , կամ ծաղաւած աստեանին գաւաթ մը ջուր , անոր երտխտիքը մինչեւ իրենց մահաւան օրը չմոռնալու պարտաւորութիւն մը կ'ըզան , սցաղեալ մաւաքողը պարտական կը մնայ : Այս մանաւանդ մարդիկ յառաջագոյն այս աստուածաճաճաց գործոյս յարգը այնչափ չէին գիտեր , որչափ որ պէտք էր , և կը մոռնային կամ զանց կ'ընէին , և մաւաքուներն ալ այնքան պարտական չէին մընար : Սակայն երբ մարդայեայն Վրաստան շրջիլն տեսնեցաք Տէրն մը

Յիսուս Քրիստոս աւելի մարդկանց սրտին մէջ հաստատուց տակաւ՝ «Արարեալսցէ միում ՚ի փոքրիանցս յայս ցանէ բաժակ մի ջուր ցուրտ միայն՝ յանուռ աշակերտի, ամեն տեւմ ձեզ, ոչ կորուսցէ զլարձս իւր ու այնուհետեւ հասկցուեցաւ որ, մարդկանց անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է:

Գերապատիւ Տեառք, հիմա մտածենք թէ նա՞ որ տէրն է ամենեցուն, ցրտ և իւր աշակերտի անուամբ մէկ բաժակ ջուր ցուրտ արբուցանողին իր փարձքը չկորսնցունել կը վճռէ, ուրոյ վճիռը անսուտ է, ասկէ կը հետեւի որ մեզ ալ այս երախտագիտութիւնն աւանդած է: Ասեւ երախտագիտութիւնը, թէ օրջափ եւս առաւել չմանալ պարտաւոր ենք այնպիսեաց յիշատակը՝ որոնք մեզի երկնաւոր ջրոյ աղբիւրին ճանապարհորդեցին: Այլեւցէք Գեր. հանդիսահանք, որ խօսքս աւելի հաստատուել և կամ բացարձակապէս հասկանալի ընելու համար անբան կենդանիներէն բերեմ մէկ աւելի հաստատուն օրինակ, որով պիտի պատկառին անշուշտ երախտամոռացները՝ որոնք այս անհրաժեշտ պարտաւորութենէն յետս կեցած են և կը կենան:

Արքանգամ մը ուշի ուշով մեր մտադրութիւնը տանինք անբան կենդանեաց մօտ և մեր դիտողութիւնն ընենք անոնց վրայ, ինչ պիտի տեսնենք արդեօք, պիտի տեսնենք որ, անոնց դասէն կենդանիներ մեր բանականութեամբ զլացածն ՚ի գործ կը դնեն անբանութեամբ. պիտի տեսնենք որ, անոնց մէջ կը գտնուին մինչեւ անգամ այնպիսի կենդանիներ որոնք եթէ մէկը թող թէ իրենց տեսակէն, այլ մինչեւ անգամ մարդկային սեռէն ալ ըլլայ, միմայն կը բաւէ որ զիրենք վտանգէ մը ազատած է

երբեմն, ալ իրենք զանիկոյ իրենց մտքէն չեն հաներ: Այլ կ'աշխատին որ օր մը չեն օր մը զայն պատահարէ մը վտանգէ մը ազատեն, որպէս զի այն բարերարութեան փախարէն մը հասուցած ըլլան, որ իրենց պարտքէն ազատին: Ահ, արդոյ հանդիսականք, ինչ կը լսեմք. մինչդեռ մենք կը սարձենամք ըսելով թէ՛ ամեն երկրաւոր արարածներուն մէջ մինակ գլխաւորը և առաջինն մենք եմք, անբան անասունները իրենց բարերարները ճանաչելու մասին զմեզ կը գերադանցեն, անոնք իրենց բարերարաց յիշատակը և երախտիքն անմոռաց կը պահեն և մենք չեմք պահեր. արդեօք ծածկած եմք մեր ականջները, որպէս զի չըլսեմք այն ահաւելի վճիռները՝ որոնք մեր ականջին միշտ կը հեշտին, որոնց մէկն է «Այլ մոռանայք զերախտիս բարերարաց և երախտաւորաց ձերոյ ու եթէ մեր ականջները ծածկած եմք, որպէս զի այնպիսի ձայները չսենք, դարձեալ պարտաւոր եմք. իսկ թէ որ կը լսեմք ու չենք կատարեր, աւելի եւս պարտաւոր ենք, և անբաններէն աւելի պարտաւոր պիտի մնամք այս պարագայիս մէջ: Այսչափ խօսքիս կարգէն խոտորելուս ներումն խնդրելով: Չեր ուշադրութիւնն ալ իմ տկոր եւ գուրդեաց գրութեանս հրաւիրելու բաղձանքս կը յայտնեմ:

Արդոյ հանդիսականք, այսչափ խոնարհեցանք մինչեւ անբան կենդանեաց դասը, որպէս զի զանոնք հեզներէն: Ասկայն, բնութեան արարիչը անոնց մէջ անգամ սերմանած է այն զգացումը զմեզ պատկառելիութեամբ համար, այն զգացումը կ'ըսեմ, որն որ մեր գործը միայն կը համարեմք շատերս շատանգամ: Արդ՝ դառնանք վերատին երկրագնդիս մէջի գերազայն արարածին՝ որ է մարդ, և տեսնենք

Թէ՛ նա ճանչցէր է կամ կը ճանչնայ արդեօք, իւր այս անհրաժեշտ պարտաւորութիւնը, կամ Թէ՛ չստ հեռու չերթանք այլ մասնաւորներ մեր խօսքը մեր Արամեան ազգայնոցս դասին, և տեսներ Թէ՛, կը ճանչնայ իւր այս աստուածատուր պարտաւորութիւնը, և կը կատարէ՝ անթերի: Ա՛հ, կարծեմ Թէ՛ ստիպւածութիւն են այս պարտաւորութիւնը ճանչցողներ: Արեւիք համարձակութեամբ Հայր, և եղբարք, Թէ՛ պէտէ իմ խօսքերս սա, կաւ ինչ վշտացուցիչ պիտի երեւին անոնց՝ որոնք որ վրան կատարեալ գատողութիւն մը չեն ընէր, իսկ ա՛նոնց՝ որոնք որ կատարեալ գատողութիւն կ'ընեն, անոնց համար զարթուցիչ: Արեւմն շարունակեմ:

Արդի հանգիստեանք, և Թէ՛ տեսներ անարդ և անբան կենդանեաց մէջ անգամ այս բարի զգացումը, և ճանչցանք որ մեր իսկական պարտաւորութիւն է պատառ մը հաց և բաժակ մը ջուր տուողին, աւ մեզ ունեցած երախտիքը չմոռնալ, որք միմիայն ժամին պարարող բաներ են. ապա որչափ եւս առաւել պարտիմք այն բարեբարաց երախտիքը ճանչնալ, որք տա ին մեզի զայն՝ որ զհոգին կը կեցուցանէ. բոս բանի Հորհալուցն՝ Թէ՛ « Հայն զմարմինն պարարէ, բանին զհոգին կեցուցանէ. այնպիսեաց երախտիքը կ'ընեմ՝ ո՛վ արդոյ հանդիսականք, որք իրենց բաղմնալարար վաստակօրը, և բազում աշխատութեամբը, մեր ազգը ՚ի խաւարէ ՚ի լոյս, յանդիտութենէ ՚ի գիտութիւն բերին. այսինքն՝ սուրբ Սահակ և Մեսրոպ հայրապետները: Ա՛հ գերազատիւ Հայր, և ուսումնասէր եղբարք, այն, մենք կը պարծենամք ըսելով Թէ՛ Որդիք եմք սուրբ Հայրապետայն Սահակայ եւ Մեսրոպայ, և այլոց

Հայրապետն բաժաց: Սակայն սա ալ չգիտեմք արդեօք, որ « Անոնց գործոց նմանողութեան հարադատութիւն չմակարեւորիր. և չեմք մոռնէր Թէ՛ մեր այսպէս առանց դործոց պարծենալովը նոյն խօսքին կրկնումը պիտի ըսեմք Թէ՛ « Տապար ասարմին ծառոց դնի, ամենայն ծառ՝ որ ոչ տունէ զպտուղ բարի. հաստանի և ՚ի հուր արկանի. և մինչեւ անգամ օտար ազգերը միթէ՛ չպիտի ըսեն Թէ՛ « Եթէ որդիք նոցա էիր, դգործս նոցա գործէիր: » Այն պիտի ըսեն և իրաւամբ: Թողունք այս ամենը, միթէ՛ իրենց ածիններն անգամ չպիտի աղաղակեն իրենց գերեզմանէն ասելով « ո՛չ գիտեմք զձեզ, եթէ որդիք մեր էիք, գգործս մեր գործէիք: » Իսկ որ մեծն է քան զամենայն երբ մենք նոցա որդիներ անգամ կոչու ելու արժանի չըլլալով հանդերձ, կը պարծիմք Թէ՛, որդիք եմք Հօրն Արկնաւարի, այն ատեն միթէ՛ Արկնաւար Հայրն իսկ չպիտի ըսէ ո՛վ ծառայք չարք, քանզի ՚ի վերայ սա կաւուց ո՛չ եղբ, հաւատարիմք, ՚ի վերայ բաղմոց ո՛չ կայուցից զձեզ. այսինքն, որովհետեւ անոնք՝ որ ձեր երկրաւոր Հայրեր են, և անոնց որդիք կոչուելու արժանի չեղար, բոս որում անոնց գործը չգործեցիք, ինչպէ՛ս պիտի կարենար իմ որդիներս կոչուիլ, որ ես ձեր Արկնաւար Հայրն եմ. . . . » Արթայք ինչն անիծեալք, ես է՛զ գիտեմ զձեզ, զեթէ Թէ՛ որդիք իմ էիք, գգործս իմ գործէիք. քանզի « ամենայն որդի հարազատ, պարտի զնմանութիւն բերել հօր »:

Արեւմն. Բնչ ընելու եմք որ, այս մարդկայինս բնութեան սարսափ բերող ահա ելի մշխոններէն աղատ մը նամք, և մեր սուրբ Հայր գասակից

